

ARENGUPSÜHHOOGIA

... tegeleb vanusega seotud käitumuslike ja kogemuslike muutuste seletamisega.

Muutuste selgitamisel on kasutusel kaks peamist seletusviisi:

- Bioloogiline suund
- Kultuuriline suund

ARENGUPSÜHHOLOOGIA

- **Ajalugu**

- lapse arengut hakati uurima 19.saj seoses tööstusrevolutsiooniga, sest:
 - tekkis vajadus baastasemel lugemis- ja kirjutamisoskusele
 - jõukuse kasv
 - tõhusam arstiabi ja hügieen

Mida jõukamaks ja haritumaks muutus ühiskond, seda rohkem hakati uurima elukestvat arengut, kaasa arvatud muutusi vanurieas.

Arengupsühholoogia alustaladeks võib lugeda

- Darwinit, kes oma evolutsiooniteoorias paigutas inimese looduse krooniks.
- Binet´, kes töötas välja erinevatele vanusgruppidele mõeldud testid ning sooritusnormid.
- IQ Test ($IQ = \text{vaimne vanus} : \text{kronoloogiline vanus} \times 100$). Keskmine IQ punktisumma on 100

ARENGUPSÜHHOOGIA

Käsitletakse kolme peamist aspekti:

1. Intellektuaalne areng

Kognitiivsete protsesside
eakohane areng, muutused
vanusega .

NB! Kaasa arvatud kõne

ARENGUPSÜHHOOGIA

2. Sotsiaalne areng

- inimese integratsioon ühiskonda,

Kuidas omandab laps (hiljem täiskasvanu) nii perekonna kui laiema ühiskonna väärtused.

3. Emotsionaalne

Tunded ja hoiakud, mis on seotud nii enda kui teistega.

NB! Tähelepanuta ei saa jätta ka neljandat aspekti – füüsilist arengut!

ARENGUPSÜHHOOGIA

- 1914-1927 pandi alus arengupsühholoogia baasile
- Vene teadlane Pavlov- koerakatse (näljane koer - kellahelin- toit.... Kellahelin- ila- toit?)
- Pandi alus biheiviorismile – st. kõik on õpitav, suurim õpetaja on ühiskond
- Antud koolkonda kuulub ameeriklane Watson
"Andke mulle tosin tervet imikut ja ma teen neist, kelle iganes- kerjuse, arsti, inseneri)
- NB! USA
- NB! Eelnimetatud koolkond ei pea millekski pärilikkust!!!

ARENGUPSÜHHOOGIA

Vastand Pavlovile ja Watsonile
- Gesell – küpsemisteooria

“Arengu põhjused on pigem pärilikkuses kui keskkonnas.”

Eelnimetatud kaks rivaliteeti viisid
olukorrani, kus ka lastekasvatamine ning
haridusmeetodid muutusid
vastandlikeks.

ARENGUPSÜHHOOGIA

Keskkonnateooria:

- Oluline on harjumuste treenimine (nt. Lugema- ja kirjutamaõpetamine, potitreening jms)

Küpsemisteooria:

- Selleks, et midagi omandada, peab olema saavutatud teatud kindel bioloogiline valmisolek (nt potitreenuitusele eelneb oskus istuda iseseisvalt)

IMIKUIGA – 1.elukuu

Kohanemise periood nii lapse kui ema jaoks.

Oluline on turvaline keskkond, soojus, mõõdukas valgustus.

Terve vastsündinu magab enamiku ööpäevast (16-20 h).

Vastsündinu sensoorsed võimed:

- Reageerivad paljudele stiimulitele, samas valivad ise neid stiimuleid
- Vastsündinu näeb, kuuleb, tunneb lõhna ja maitset
- Vahetult peale sündi uurib ema nägu

IMIKUIGA – 1. elukuu

Nägemine

- Näevad kõige paremini 20-30 cm kaugusel asuvaid objekte, kuna silmade fookuskaugus on fikseerunud 20-30 cm (kuni 3 kuud) - ema ja lapse nägude omavaheline kaugus söötmisel ja süleshoidmisel
- Eelistavad vaadelda inimese nägu
- Eristavad värve, põhikategooriad: sinine, roheline, kollane, punane.
Reageerivad värviüleminekutele
- Silmaliigutused on sakaadilised (järjestikused hüppelised liigutused objektilt objektile). Ühtlased silmaliigutused arenevad 2. kuul
- Pööravad pilgu objektide silmatorkavatele omadustele (nt liikumisele)

IMIKUIGA – 1. elukuu

Kuulmine

- ✓ Hakkab funktsioneerima u 4 kuud enne sündi
- ✓ Loode kuuleb vaid valjusid helisid, kuna keskkõrv on täidetud lootevedelikuga
- ✓ Kuuleb kõige tõenäolisemalt ema kõnet, mis kandub läbi diafragma looteni
- ✓ Tunnevad ära ema hääle, eelistades seda teistele
- ✓ Keeravad pead hääle suunas

IMIKUIGA – 1. elukuu

Maitse – ja lõhnatundlikkus

- ✓ Vastikus hapu maitse suhtes (näoväljendused)
- ✓ Rahulolu magusa maitse suhtes
- ✓ Tunneb ära ema lõhna (ja emapiima lõhna)
- ✓ Ebameeldiva lõhna puhul pöörab pea ära

IMIKUIGA – 1.elukuu

Refleksid

- Imemisrefleks
- Haaramisrefleks - kui puudutada peopesa, surub käe kokku (kaob 1-2 kuul)
- Otsimisrefleks - kui puudutada sõrmega lapse põske, püüab suuga haarata (kaob 2. kuul)
- Ujumisrefleks - teeb vees ujumisliigutusi (kaob 2-3 kuul)
- Kõndimisrefleks - kõva aluse kohal teeb kõndimisliigutusi (kaob 2. kuul)
- Pupillirefleks - pupilli suurus muutub vastavalt valgusele
- Babinski refleks - kui silitada talla alt, sirutab varbad laiali (kaob 1 ea lõpul)
- Moro refleks - kui kaob tugi, tõstab käed üles ja pigistab sõrmed kokku (kaob 6. kuul)

IMIKUIGA – 1. eluaasta

1. eluaasta arenguülesanded:

- Usaldus vs usaldamatus (Erikson)

Sotsiaalne areng

- seotus ühe täiskasvanuga

Kognitiivne areng

- põhjuslike seoste märkamine
- objekti muutumatuse mõistmine

SENSOMOTOORNE ARENG

Piaget sõnul ei ole laps passiivne olend, keda voolib keskkond.

Laps, see on aktiivne subjekt, kellel on valmisolek uurida ning uut infot vanaga seostada.

PIAGET ARENGUASTMED

1. SENSOMOOTORNE PERIOOD (0-2)
 - põhitähelepanu on pööratud füüsilisele keskkonnale ja rahulolule.
 - tekib kalduvus muuta huvitavaid sündmusi püsivateks või korduvateks
 - objektide permanentsus, st. Teadmist sellest, et objektid eksisteerivad sõltumatult nende endi toimingutest (alus ruumisuhete tekkimisele).
 - uudishimu ja soov eksperimenteerida

IMIKUIGA – 1. eluaasta

Kõne areng

- 3.-4. kuul tekib koogamine (madalad täishäälikud). Toimub tavaliselt vastuseks täiskasvanu kõnele, seega suhtlemise eesmärgil. Koogamise algus ei ole keskkonna poolt mõjutatud (ka mittekuuljad lapsed koogavad).
- Alates 4. kuust on märgatav lalisemine (erinevate silpide kordamine - em-em-em; ma-ma-ma). Lalisemist mõjutab keskkond.
- Alates 6.-7. kuust tekib häälemäng, laps kordab pikalt silpe. Lalin muutub üha rohkem emakeelseks. Ehholaalia (kajakõne).
- 1-a - ühesõnaliste lausete periood. Sõna tähendus on laiem kui täiskasvanute jaoks (nt sõna vann)

IMIKUIGA

Füüsiline ja motoorne areng

Toimub väga kiire areng

1 eluaastal on suur osa arengust seotud oma keha valdama õppimisega (oma keha ja liigutuste üle kontrolli saavutamisega).

Muutuvad keha proportsioonid - pea suurus kogu kehast on vastsündinul u 30%, see hakkab vanusega vähenema (6-a u 15%, täiskasvanul u 10%)

1.ea lõpuks on lapsel u 3x sünnikaal ja kasv +25cm.

Arengus võib olla ajaliselt üsna suuri individuaalseid erinevusi, mis jäävad siiski tavapärase arengu piiridesse.

Erinevusi võib olla ka oskuste omandamise järjestuses (enne roomama või istuma).

Osa lapsi ei omanda teatud tegevusi, nt roomamist.

IMIKUIGA -1.eluaasta

Motoorsed oskused 1.eluaastal (keskmiselt):

- Hoiab pead kõhuliasendis 2 k
- Pöörab kõhult seljale 3 k
- Haarab esemeid 3-4 k (silma-käe koordineatsioon)
- Pöörab seljalt kõhule 4-6 k
- Istub toeta 6 k
- Roomab 6 k
- Seisab toe najal 6-8 k
- Seisab toeta 10-12 k
- Käib 10-14 k

Iga oskuse valdamine aitab kaasa järgmise omandamisele, nt kõndimisele eelneb kehaasendi valdamine paigal olles (tasakaal). Motoorne areng on seotud kognitiivse arenguga (nt mittenägijad lapsed hakkavad hiljem kõndima) ja sotsiaalse toetusega.

IMIKUIGA – 1. eluaasta

Psühhosotsiaalne areng Eriksoni järgi: usalduse vs usaldamatuse kujunemine (0-1 ea).

- Lapsel peab tekkima usaldus ümbritseva maailma vastu.
- Laps vajab turvatunnet (füüsiline lähedus, soojus, silmside), vajaduste kiiret rahuldamist (nälg, uni).
- Laps nutab, kui mõni vajadus on rahuldamata (ei jonni!), last ei saa 1 eluaastal ära hellitada. Ema kiire reageerimine lapse vajadustele paneb aluse usalduse kujunemisele.
- Esimesed 6 elukuud on eraldatus emast lapsele väga kahjulik, sest siis kujuneb välja seotus emaga.

Laps tajub vanemate ebakindlust.

- Isa roll on tagada ema turvatunne, mis omakorda tagab lapse turvatunde.
-

IMIKUIGA -1.eluaasta

- **Usaldus** - kindlustunne, et vajadused saavad rahuldatud, paneb aluse mina-identiteedile.
- **Usaldamatus** - laps ei suuda õppida prognoosima keskkonnasündmusi. Võib kujuneda isiksus, kelle põhieesmärk on ennast kaitsta, kes ei usalda ennast ega teisi. Täiskasvanuna võib olla raskendatud lähisuhete loomine, eelhäälestus pettumusteks.
 - Kaldumine usalduse või umbusalduse poole sõltub mitmetest teguritest:
 - Nälja rahuldamine (ema reaktsiooni stabiilsus ja kiirus)
 - Suhtlemisvajaduse rahuldamine
 - "Infonälja" rahuldamine - vaatevälja rikastamine, mänguasjad (adekvaatne tase)

**Märgid, mis viitavad usalduse/usaldamatuse kujunemisele -
ema äraoleku talumise kestus, une sügavus, söötmise kergus,
keha pingevabadus jm**

IMIKUIGA – 1.eluaasta

Sotsiaalne areng

1 kuu - laps reageerib rohkem sise- kui väliskeskkonnale

1-3 kuu - otsib kontakti väliskeskkonnaga (huvi, uudishimu, naeratus huvitavate objektide puhul). Vaatleb.

3-6 kuu - võimeline ootama ja ette nägema sündmusi (mänguasjad). Tunneb huvi teiste laste vastu (nt katsub). Sotsiaalne naeratus (valiv).

7-9 kuu - osaleb suhtlemismängudes aktiivselt. Eristuvad põhiemotsioonid.

9-12 kuu - intensiivne vastastikune suhtlemine ühe põhipartneriga. Ilmneb võõristamine. Emotsioonid erineva tugevusega.

12-18 kuu - lapsed uurivad aktiivselt ümbrust toetudes põhipartnerile. Edu paneb aluse eneseusaldusele. Tekib mäng eakaaslastega (annab teisele mänguasju).

IMIKUIGA

Emotsionaalne areng

Jälgitavad on põhiemotsioonid - rõõm, kurbus, hirm, viha, üllatus, vastikus. Trotter (1983):

Sünnihetkel - uudishimu, ehmatus, distress (vastuseks valule), vastikus (ebameeldiva maitse või lõhna suhtes)

4-6 näd - naeratus huvipakkuvate objektide suhtes (sotsiaalne naeratus)

3-4 kuu - viha, pettumus, üllatus, kurbus

5-7 kuu - hirm (võõristamine), rõõm

6-8 kuu - häbelikkus, arglikkus

12 kuud - vaimustus

2. ea - põlgus, süütunne, häbi, empaatia, kadedus, uhkus

IMIKUIGA

PROBLEEMID 1.eluaastal

Lapse füüsilised haigused (palju valuaistingut)

- Ema psüühiline seisund
- Perevägivald, nii füüsiline kui psüühiline
- Vähene tegelemine lapsega
- Ebarealistlikud ootused lapsele, mida laps ei suuda täita (6-kuuselt tähti õppima !?)
- Vanemate ülereageerimine jm
- Vanema-deprivatsioon (lahutus, vanema surm, pikaajaline haiglas viibimine, kinnipidamisasutuses viibimine, vanema vähene huvi lapse vastu ja hooldamatus, põhihooldaja vaheldumine jm)

LAPSE ARENGUKESKKOND 0-2

- Vajaduste kiire rahuldamine (söök, uni)
Eriti oluline esimese 6. kuu jooksul
- Füüsiline kontakt, silmside
- Turvalisus (nii füüsiline kui psühholoogiline)
- Ohutus (keskkonna ohutus, kui laps aktiivselt keskkonda uurib)
- Erinevate stiimulite pakkumine
- Aktiivse tegevuse võimaldamine
- Keelelise suhtlemise võimaldamine
- Arenguülesanded 2. eluaastal:
- Sõltumatus vs häbelikkus (Erikson)
- Enesekontroll
- Kontroll keskkonna üle
- Aktiivne liikumine
- Keele omandamine
- Mäng ja fantaasia

LAPSE ARENGUKESKKOND

- ✓ 1. eluaasta lõpuks on lapsel umbes 3x sünnikaal ja kasv +25cm.
- ✓ 2 eluaasta lõpuks 2x sünnikasv. Pea suurus kogu kehast on 2-aastaselt u 25%, 5-aastaselt u 16%.
- ✓ Laps käib 10-14-kuuselt,
- ✓ ehitab torni 12-16-kuuselt (koordinatsioon areneb),
- ✓ läheb trepist üles 14-20-kuuselt.
- ✓ 1,5-a laps käib ja jookseb kindlalt,
- ✓ 2-a käib trepist üles-alla, hüppab koha peal, joonistab, sõidab 3-rattalise jalgrattaga, sööb iseseisvalt, käib potil.

LAPSE ARENGUKESKKOND 1-2

- Eeloperatsioonaalne mõtlemine (mänguline tegevus, egotsentrism) (Piaget)
- Initsiatiivi kujunemine (Erikson)
- Soorolli omandamine
- Kõlbelise arengu prekonventsionaalne faas (Kohlberg)
- Positiivse enesehinnangu kujunemine
- Rollimängud eakaaslastega
- Stabiilne mina-pilt

PIAGET ARENGUASTMED

2. OPERATSIOONIDE-EELNE PERIOOD (2.-7. EA)

- hakatakse kasutama sümboleid objektide tähistamiseks/kirjeldamiseks.
- perioodi algul on laps arvamusel, et see mida tema tunneb, tajub või mõtleb käib ka kõigi teiste kohta.
- Ei ole suutelised loogiliseks arutluseks
- **Reeglina ei suuda liikuda mõttes tagasi ega arutleda uuesti mõne protsessi üle.**
- **NB! Erineva kujuga anumate katse!!!**

LAPSE ARENGUKESKKOND 1-2

Kõne areng

Aktiivne sõnavara - sõnad, mida laps kasutab (20-30 sõna)

Passiivne sõnavara - sõnad/väljendid, millest laps aru saab (mitmeid kordi suurem kui aktiivne sõnavara)

- 1-a - ühesõnaliste lausete periood. Sõna tähendus on laiem kui täiskasvanute jaoks (nt sõna vann)

1,5-a - kahesõnaliste lausete periood (telegrammistii)

2-a - 2-3-sõnalised laused. Kõne kohandub üha rohkem keele grammatikale. Vead on loomulikud (nt sidu paelad kinni). Oskab vastata küsimustele kes?, kus?, jah-ei küsimustele.

ARENGUKESKKOND – 3-6

Füüsiline ja motoorne areng

- ✓ Motoorne areng täiustub pidevalt, oluliselt paraneb liigutuste koordineerimine ja tasakaal.
- ✓ Liigutused arenevad mängu ja harjutamise käigus. 4-5. eluaastaks toimub suurte motoorsete liigutuste areng (käed, jalad).
- ✓ Laps omandab uusi tegevusi - ühel jalal hüppamine, joonistamine, kirjutamine, kingapaelte sidumine, nööpide kinnipanemine, jalgrattasõit jm.
- ✓ Pidevalt areneb peenmotoorika (sõrmede liigutused), kontroll saavutatakse u 12. eluaastaks.
- ✓ Täiustub silma ja käe koostöö (kujundite joonistamine), mis paneb aluse kirjutamisoskusele.

ARENGUKESKKOND 3-6

Eriksoni järgi: autonoomia vs häbitunde kujunemine (1-3 a).

- ✓ Laps hakkab üha rohkem ise tegutsema. Jõukohaste ülesannete lahendamine suurendab lapse iseseisvust ja eneseusaldust.
- ✓ Laps vajab vanemate toetust, abi ja kiitust.
- ✓ Laitmine, halvustamine, liiga rasked ülesanded ja suured nõudmised tekitavad lapses häbi ja oma võimetes kahtlemist.
- ✓ Laps hakkab aru saama, et ta ei suuda veel paljut, tahaks rohkem. Vanematel oluline rõhutada, mida laps suudab. Nt potil käimise õppimine.
- ✓ Laps peab saama rohkem vabadust, kuid piirid peavad püsima (lasta lapsel ohutus kohas vabalt tegutseda)

ARENGUKESKKOND 3-6

Initsiatiiv vs süütunde kujunemine - Erikson (4-6 a).

- ✓ Laps areneb kiiresti füüsiliselt ja vaimselt. Vanema toel areneb lapse algatusvõime ja eneseusk.
- Laps tahab ja julgeb tegutseda. Kui vanemad halvustavad, süüdistavad, tõrjuvad - tekib lapses süütunne. Laps on arg, kohmetu, pinges.
- 2-5-aastased esitavad väga palju küsimusi (sh miks-küsimusi). Oluline on täiskasvanu valmisolek vastamiseks. Ideaalis peaksid kõik küsimused saama vastused, kui mitte kohe, siis võimalusel hiljem.

ARENGUKESEKKOND 3-6

Initsiatiivi märgid (Eriksoni järgi):

- Aktiivsus, laps liigub palju ruumis
- Liidriomadused

Süütunde märgid:

- Kohmetus
- Ei algata suhtlemist täiskasvanuga
- Vähene seltsivus eakaaslastega
- Üldine pingul- ja valvelolek
- Käitumuslik väljend - vajadus varjata oma nägu

ARENGUKESEKKOND 3-6

Psühhosotsiaalne areng

- ✓ Laps hakkab aru saama, et tema ei ole maailma keskpunkt
- ✓ Suhted eakaaslastega tihenevad, tekivad sõbrad (mittepüsivad - ühel päeval üks sõber, teisel teine).
- ✓ Suureneb verbaalne suhtlemine.
- ✓ Oluline lapse arengus on mäng - oma reeglite ja piiridega (rollimängud, fantaasiamängud) ning osalemine mängudes eakaaslastega.
- ✓ Tekib sooidentiteet, ettekujutus soorollidest. Eristuvad nn poiste ja tüdrukute mängud ja tegevused.
- ✓ Ideaaliks muutub vastassooline vanem (tüdrukutel isa, poistel ema).

ARENGUKESKKOND 3-6

Sotsiaalne ja emotsionaalne areng

- ✓ Kuni 2-a laste puhul otsene vajadus teiste lastega suhelda puudub.
- ✓ Alates 3.eluaastast ei piisa lapsele enam suhtlemisest täiskasvanutega.
- ✓ Tihenevad suhted eakaaslastega. Kui lapsel on eelkoolieas vähe suhtlemist eakaaslastega, võib ta muutuda hiljem tõrjutuks.
- ✓ Märgatav armukadedus ja rivaalitsemine - nooremate õdede-vendade suhtes, ka ema-isa suhtes (nt laps segab vahele, kui ema-isa kallistavad).

ARENGUKESKKOND 3-6

Sõprus

3-4-a - oluline, mis sõbral on (nt mänguasjad)

4-5-a - muutub oluliseks see, mida sõber teeb (kuidas käitub).

6-a - olulised sõbra iseloomuomadused

Kujunevad rollid grupis:

Liidrid - hea turvaline suhe vanematega, rohkem julgust sõprade otsimisel, adekvaatne enesehinnang

Tõrjutud - väga agressiivsed või teistest erinevad lapsed

Isoleeritud - väga arglikud, ei julge sõpru otsida, keda ei julgustata, mitteturvaline suhe vanematega

ARENGUKESKKOND 3-6

- Areneb eneseteadvus, laps õpib ennast muust maailmast eristama. (nt: Ma lähen tuttu, enne nt: Mari läheb tuttu).
- Negativismiperiood 2-3-a - EI esimese reaktsioonina. Isiksuse arengu seisukohalt väga oluline, et kujuneks välja oskus ei öelda

Kuidas sellest üle saada:

- Pakkuda lapsele valikuvõimalusi
- Kannatlikkus
- Empaatiavõime areng - areneb lapse arusaamine teiste inimeste tunnetest, et teine on vahel kurb, vihane vm. Empaatiavõime areneb suuresti eeskuju kaudu, kui lapsel on hooliv keskkond.

ARENGUKESSKOND - MÄNG

MÄNGU LIIGID:

- 2-3 a - paralleelne mäng - lapsed istuvad lähestikku, igaüks mängib omaette
- 3-4 a - assotsiatiivne mäng - mängivad koos, kas kumbki oma või kordamööda ühe asjaga
- 4-5 a - kooperatiivne mäng - rollimängud
- Mänguasjadega mängimine (lemmikmänguasjad)
- Sümboolne e rollimäng (arst, õpetaja) - lapsed lepivad omavahel rollid kokku. Lapsed õpivad tundma täiskasvanute maailma, areneb loovus, enesekindlus, suhtlemisoskus jm
- Keeleline mäng - riimide tekitamine, luuletused, jutukesed
- Siirdeobjektid - Lemmikesemed on mingil määral ema asendajad lapse jaoks.

ARENGULINE AGRESSIIVSUS

- ✓ 2,5-4 a. – suur agressiivsus. Hea kõneareng vähendab oluliselt agressiivsust.
- 4,5-5-aastaselt väheneb agressiivsus oluliselt, sest lapsed õpivad ennast teisiti kehtestama.

Agressiivsuse väljundid:

- Löömine (käega või asjaga)
- Hammustamine
- Verbaalne (norimine)
- Teiste asjade võtmine jm

ARENGUKESKKOND - KÕNE

- 4-a - 4-5-sõnalised laused. Sõnavaras u 5000 sõna. 4-5-a lapse kõne meenutab täiskasvanu kõnet.
- 6-a lapse sõnavaras kuni 15000 sõna.
- **Ülegenereerimine** - 3-4-a laps hakkab tegema vigu erandlikes sõnades, mida ta enne õigesti ütles, sest hakkab kasutama üldisi reegleid ka nende kohta
Nt minema - ma minen, isa tulis koju, sidu paelad kinni
- **NEOLOGISMID** – 3-4a laps – hobustaja, ratsutusmees, hobunik

ARENGUKESKKOND 3-6

Sooidentsuse areng

2-a teeb vahet mehe ja naise vahel

- ✓ 3-a eristab pildilt. Käitumise erinevused hakkavad ilmnenema 2. eluaastal.
- ✓ 3-4 ea-l hakkavad eristuma nn poiste ja tüdrukute mängud ja tegevused. Võimalikud põhjused: Füsioloogilised erinevused, kasvatus erinevus (mänguasjad, toa sisustus, värvid) jm

Freudi järgi falloslik periood (3-6/7a). Tüdrukutel peenisekadedus, poistel kastratsioonihirm

Oidipuse kompleks - isa on pojale konkurent

Elektra kompleks - ema on tütrele konkurent

PIAGET ARENGUASTMED

KONKREETSETE OPERATSIOONIDE PERIOOD (6.-12.EA)

- suudavad liikuda mõttes tagasi. NB!
Oskavad sooritada õigesti anumate katset
- Suutelised õppima nelja aritmeetilist
tehet
- Suudavad sooritada
klassifitseerimisülesandeid
- Hakkavad üha paremini tajuma teiste
inimeste tundeid ja vaateid

PIAGET ARENGUASTMED

4. FORMAALSETE OPERATSIOONIDE PERIOOD (11.-16.EA)

- Laps on suuteline loogiliselt mõtlema ka abstraktsetes kategooriates
- Suuteline mõistma teiste tundeid ja tegutsemise tagamaid